

TIETEEN JA HALLINNON ARKIPÄIVÄÄ

Tutkimusseminaari »History and Theory of Management», muistio 3.—4. 5. 1990

Mustiossa järjestetyssä tutkimusseminaarissa »History and Theory of Management» keskusteltiin liikkeenjohtotutkimuksen peruskysymyksistä. Pääteemana oli historiallisen tutkimuksen ja teoreettisen, kausaalisen mekanismeja paljastamaan pyrkivän tutkimuksen suhde.

Ongelmakenttää tarkasteltiin monista näkökulmista. Tässä auttoivat huomattavasti mukaan kutsutut ulkomaiset tutkijat, joilla molemmilla on kokemusta sekä liikkeenjohtoteoreettisesta työstä että metodologisesta tutkimuksesta. Suomalaisen tutkimuksen tulivat esiin yhden pyydetyn alustuksen, diskussantti-puheenvuorojen ja yleiskeskustelun kautta. Tutkimusseminariin osallistui yhteensä 21 tutkijaa, jotka edustivat eri korkeakouluja ja oppiaineita. Mustion kartanohotelli ja lämmin kevätsää tarjosivat erinomaiset puitteet seminaarille.

Seuraavassa esitän henkilökohtaisen yhteenvedon seminaarissa käytyistä keskusteluista. Toimin seminaarin organisoijana yhdessä KTM *Juha Laurilan* kanssa ja vastasin istuntojen puheenjohtajuudesta.

Työprosessianalyysi, subjektiiviteetti ja tutkimustyön päämäärät: Istunto I

Ensimmäisen alustuksen piti Dr. *Hugh Willmott*, Manchester School of Management. Hän johdatti keskustelun kysymyksiin yhteiskuntateoreettisten aineksien tuonnista liikkeenjohtotutkimukseen. Erityisesti hän käsittelee subjektiiviteetin ongelmaa ns. työprosessianalyysissä. Kommenttipuheenvuorossaan va professori *Kari Lilja* nosti mm. esiin kysymyksen siitä, kuinka Willmottin ehdottama ja edustama tutkimustraditio ymmärtää konkreettisen management-tutkimuksen ja abstraktin organisaatioteorian välisen suhteen. Hän kysyi myös, kuinka alustaja näkee tiedon kasvun tapahtuvan tutkimusalueella. KTL *Mika Pant-*

zar puolestaan käsittelee eroa annettuja teorioita validoimaan pyrkivän ja kurinalaista mielikuvituksen käyttöä korostavan tiedekäsityksen välillä. Hän myös kiinnitti huomiota dikotomioiden rooliin akateemisissa diskurssissa.

Tässä ensimmäisessä istunnossa keskusteltiin myös empiirisen työn ja aineiston merkityksestä tutkimusprosessissa. Willmott edustaa kantaa, jonka mukaan aineistoa tulisi käyttää lähinnä stimuloimaan teoreettista ajattelua, kun taas eräät toiset haluavat asettaa empiirisen kohteen keskeisempään asemaan työssään. Yksi viimemainitun ajattelutavan äärimuoto on perinteinen historiantutkimus, mutta myös teoreettisemmin latautunut tutkimus voi nähdä ensisijaiseksi päämääräkseen historiallisen kohteen moninaisuuden ja kehitysdynamiikan hahmottamisen erilaisten aineistojen avulla. Voidaan siis erottaa erilaisia tiedekäsityksiä ja tutkimustyyliä sen mukaan, kuinka kuviossa 1 esitetyt kolme elementtiä priorisoidaan ja kombinoidaan tutkimuskäytännössä.

Keskusteluja näistä ja muista teemoista jatkettiin yhteisistunnon jälkeen pienemmissä ryhmissä kävelyretkillä Mustion kartanon puistossa, saunassa ja iltapalalla.

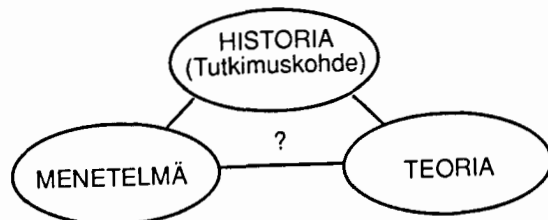
Tutkimuskäytännön dynamiikka: Istunto II

Toisen istunnon käynnisti seuraavana aamuna professori *Risto*

Tainio puheenvuorollaan teoreettisen prosessin prosessista. Hän kuvaili, kuinka tutkimusprosessi etenee spiraalimaisesti toisaalta kuvaavan ja selittävän näkökulman vuorotteluna ja toisaalta empiirisen aineiston ja teoreettisten ideoiden vuorovaikutuksena. Tässä ajatusmallissa tutkimuksen päämääränä nähdään selittävien mekanismien teoreettinen uudelleenkuvaus eli tiedon syveneminen. Päämäärää lähestytään samanaikaisesti monella tasolla liikkuvien oppimisprosessien kautta, joissa erehdykset ja epäonnistumiset ovat yhtä tärkeitä kuin onnistumiset. Tainion esittämä kuvaus perustuu kokemuksiin tutkijoiden todellisista etenemistavoista, eikä se vastaa metodioppaiden suoraviivaisen rationaalista ja systemaattista esitystä tutkimusprosessista.

Kommenttipuheenvuorossaan KTT *Arja Ropo* kiinnitti huomionsa kahteen pääongelmaan: millaisiin tuloksiin tutkimuksissa pyritään ja miten niihin päästään. Erityisesti hän halusi keskusteltavan siitä, miten tutkijan lähtökohdat vaikuttavat spiraalin luonteeseen. Esimerkiksi, onko prosessi erilainen tutkijalla joka määrittelee alussa tutkimusongelmansa abstraktina aiheena (topic), kuin tutkijalla, joka lähtee liikkeelle halusta ymmärtää jotakin historiallista kohdetta (object)? Hän toi myös esiin sen, että tutkijalla saattaa kuluva kauan ennenkuin hän pääsee edes spiraalin ensimmäiselle kehälle eli alkuun oppimisprosessissaan.

Toisessa kommenttipuheenvuo-

Kuvio 1: Pyrkikö tutkija ensisijaisesti 'soveltamaan tieteellistä menetelmää', 'kehittämään teoriaa' vai 'ymmärtämään historiallista tutkimuskohdettaan'?

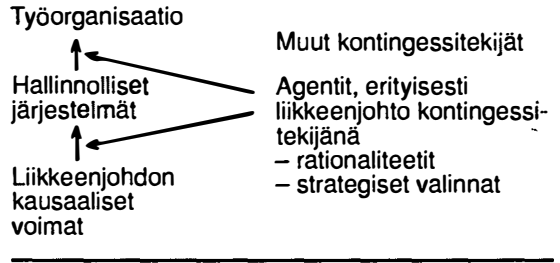
rossa apulaisprofessori *Hannu Uusitalo* pyysi täsmennyksiä siihen, mitä esitetyssä kuvauksessa tarkoitetaan »tiedon syvenemisellä» ja »teoreettisella uudelleen kuvauksella». Hän myös näki mahdollisesti vaarallisena sen, että tämän kaltaista kuvausta käytettäisiin tutkimuksen arvioinnin standardina. Hänen mielestään metodioppaisa esitetyt prosessikuvaukset soivat tähän tehtävään paremmin. Mitä tulee tutkimuksen päämääriin, hänen mielestään muuten tutkimuksen funktiot kuin teoreettinen mekanismien paljastaminen ovat tärkeitä. Esimerkki hän mainitsi »tosiasioiden etsimisen» (finding the facts).

Istunnossa keskusteltiin myös siitä, voidaanko yleensä puhua tutkimuksen edistymisestä ja tiedon kasvusta organisaatiotutkimuksessa. Willmott ja eräät muut osallistujat korostivat todellisuutta koskevien tulkintojen ja määritelmien harkinnanvaraista luonnetta. Kyse on heidän mukaansa aina eri näkökulmien välisestä kilpailusta ja taistelusta, jossa todellisuus »konstituoidaan» pikemminkin kuin »otetaan haltuun».

Todellisuuden tasot ja liikkeenjohto: Istunto III

Tutkimusseminaarin kolmannessa istunnossa alusti Dr. *Haridimos Tsoukas*, Manchester Business School. Hän esitteli tieteellisen realismin mukaista käsitystä tieteestä ja todellisuuden luonteesta (ks. taulukko 1). Hän myös kertoi, miten hän on soveltanut tätä näkemystä vertailevassa tutkimuksessaan kreikkalaisen ja englantilaisen yrityksen työorganisaatiosta.

VTL *Uskali Mäki* aloitti kommenttipuheenvuoronsa tarkastelemalla lyhyesti realismi-käsitteen historiaa ja totesi sitten brittiläisen realismitulkinnan (esim. Harre ja Bhaskar) sisältävän voimakkaan metafyyssisen latauksen ja Aristotelisen sävyn. Siinä sen sijaan si-

Kuvio 2: Rekonstruktio Tsoukasin (1990) käsitejärjestelmän rakenteesta

vuutetaan kysymykset totuudesta ja merkityksestä. Hänen mukaansa on ymmärrettävää, että tämä brittiläinen suuntaus on saanut vastakaikua liikkeenjohtotutkimuksessa, koska se antaa aineksia uusia teoreettisia ideoita tuotavien tutkimusprosessien kehittämiseen. Tällöin korostuu realismin metodologinen puoli. Kansantaloustieteessä puolestaan keskustelu realismista ja reaalisuudesta liittyy kysymykseen jo annettujen ja pitkälle formuloitujen teorioiden oletusten realisuudesta. Mäki kuitenkin varoitti vaarasta, joka liittyy Bhaskarilaisten käsitysten kriittikittömään soveltamiseen. Tällöin sorruutaan helposti a priorismiin ja formalismiin ottamalla annettuina Bhaskarin esitykseen sisältyvät yhteiskuntateoreettiset ja metafyyssiset oletukset.

Realistinen tulkinta todellisuuden monitasoisuudesta herätti vilkasta keskustelua mm. siitä, mitä tasoilla oikeastaan tarkoitetaan ja ovatko erottelut hyödyllisiä. Kysyttiin esimerkiksi, onko viisasta määritellä mekanismit ei-havaittaviksi osiksi todellisuutta. Tämä on nimittäin ristiriidassa sen edellisen istunnon johdantoalustuksessa esitetyn näkemyksen kanssa, että tutkimusprosessin kuluessa voidaan tuottaa myös empiirisiä kuvauksia selittävästä mekanismeista. Teoreettisesti ja empiirisesti uudelleen kuvatu

muuttuvat tavallaan uudeksi havaittavaksi pinnaksi, jonka taakse jatkossa pyritään. Keskustelua käytiin myös 'tapahtumien' tason luonteesta ja eräässä puheenvuorossa korostettiin tämän tason metodologista merkitystä tutkimusprosessissa. Tapahtumien erottaminen sekä selitysmekanismeista että empiirisistä havainnoista johdattaa tutkijan huolelliseen empiiriseen työhön, jossa pyritään luomaan perinpohjainen kuvaus tapahtumahistoriasta huolimatta yksittäisten aineistojen huonoudesta, mutta samalla myös vältetään liian aikaista ja epäkypsää lukkiumista tiettyihin selittäviä mekanismeja koskeviin käsitteellistykseen.

Seuraavaksi keskustelu ohjautui Tsoukasin kehittämän liikkeenjohtoteoreettisen käsitejärjestelmän luonteeseen ja ongelmiin (ks. kuvio 2). Keskustelussa pohdittiin sitä, miten tässä ajatusmallissa on käsitelty agentin ja subjektiviteetin ongelmaa. Näin palattiin yhteen Istunnon I perusteemoista. Ongelmalliseksi nähtiin se, että kausaaliset voimat nähdään olevan olemassa ilman aktoreita, joissa ja joiden kautta ne 'ruumiillistuvat'. Kysyttiin, onko mielekäästä käsitellä toimijoita kontingensitekijöinä. Joidenkin mielestä olisi mielekkäämpää ottaa liikkeenjohtoon rationaliteetit osaksi liikkeenjohtoon 'mekanismin' käsitteellistämistä sinänsä eikä jättää niitä eksogeenisiksi kontingensitekijöiksi. Tällöin voitaisiin myös analysoida sitä, kuinka johtajat tuottavat ja uusinovat oman voimansa ja tietyt työorganisaation käytännöt. Tässä yhteydessä keskusteltiin myös ns. välittävien mekanismien tärkeydestä ja luonteesta. Nähtiin myös ristiriita siinä, että agentit ovat Tsoukasin ajatusmallissa toisaal-

Tiedon kohteet	Todellisuuden tasot		
	Reaalinen	Aktuaalinen	Empiirinen
Mekanismit	*		
Tapahtumat	*	*	
Kokemukset	*	*	*

Taulukko 1: Ontologiset oletukset ja realistinen tiedekäsitys (suomen- nettu lähteestä Tsoukas 1989, alunperin Bhaskar 1978)

ta kontingenssitarkkijöitä, mutta toisaalta johtajien väitetään aktuaalisoin omat kausaaliset voimansa eli dispositionaaliset rakentamalla (intentionaalisesti) hallinnollisia järjestelmiä, joiden kautta vaikutaan (intentionaalisesti ja ei-intentionaalisesti) työorganisaation luonteeseen. Myös itse kausaalisen voiman käsitteen luonnetta ja hyödyllisyyttä pohdittiin. Huomio kiinnitettiin siihen, olisiko syytä ymmärtää ne historiallisiksi käsitteellistämisen kohteiksi vai universaaliksi postuloitaviksi oletuksiksi.

Viimeisenä temana keskustelussa tultiin siihen, miten eri tavoin tutkijat ymmärtävät käsitteen 'teoria' ja 'historia'. Näkemyseroja ei ole vain filosofien, kansantaloustieteilijöiden, sosiologien ja liikkeenjohtotutkijoiden välillä vaan niitä löytyy myös liikkeenjohtotutkijoiden joukon sisällä.

Metodologisen keskustelun nykyvaihe ja liikkeenjohtotutkimuksen haasteet

Tutkimusseminaarin istunnoissa ja niiden ulkopuolisissa keskusteluissa sivuttiin monia liikkeenjohtoteorian peruskysymyksiä. Yksimielisiä vastauksia sellaisiin kysymyksiin kuin »mitä on historia», »mitä on teoria» tai »mitä on liikkeenjohto» ei tietenkään löydetty. Tutkimusseminaarin kokemusten pohjalta voidaan silti tehdä joitakin yleisiä havaintoja keskustelun tilasta tällä alueella.

1. Liikkeenjohtotutkijoiden valmius ottaa vastaan yleisemmän yhteiskuntateorian puolelta tulevia vaikutteita on suhteellisen suuri. Esimerkkinä mainittakoon se, että monille tutkijoille on jo ilmeistä, että sekä aktorit että rakenteet olisi saatava mukaan omaan teoreettiseen ajatteluun ja omaan empiiriseen työhön.

2. Tieteellinen realismi on kiinnostanut eräitä suomalaisia ja brittiläisiä liikkeenjohtotutkijoita jo pidemmän aikaa. Nyt näissä ajatuksissa näyttää tapahtuneen kehitystä kohden kvalifioidumpaa ja vähemmän radikaalia realismia. Tähän viittaa esimerkiksi se, että aktuaalisen tason 'tapahtumien' tai 'ilmiöiden' merkitystä korostettiin suhteessa kausaalisiin mekanismeihin tai empiirisiin havaintoihin. Toisaalta vallitsee kuitenkin vielä melkoista epätietoisuutta siitä, mitä eri tulkintamahdollisuuksia metodologisten valintojen suhteen tä-

mä peruskäsitteet antaa.

3. Näyttäisi ilmeiseltä, että tällä hetkellä tutkijat kokevat vetoa kahteen osin ristiriitaiselta tuntuvaan suuntaan (vrt. kuvio 1): Toisaalta nähdään päämääränä selittäviä mekanismeja koskevien teoreettisten ideoiden kehittelytietyn teoreettisen näkökulman puitteissa käyttäen empiiristä aineistoa lähinnä yhtenä ideoiden lähteenä ja teoreettisen mielikuvituksen kurisapittäjänä. Toisaalta pyritään ottamaan vakavasti tietty historiallisesti ymmärretty tutkimuskohde ja kehittämään sitä koskevaa kuvavaa ja selittävää ymmärrystä käyttäen apuna erilaisia aineistoja ja erilaisia teoreettisia näkökulmia. Nämä molemmat ovat periaatteessa yhteensopivia tieteellisen realismin perusideoiden kanssa, mutta ne saattavat johtaa hyvinkin erilaisiin ratkaisuihin tutkimuskäytännön tasolla. Syntymässä lienee nyt sellainen uusi itseymmärrys empiirisen tutkimuksen päämäärästä ja käytännöstä, joka jotenkin ylittää tämän ristiriidan.

Tutkijoiden joukossa ei näytännöllisesti esiintyvän vetoa puhtaasti käsitteelliseen, postuloivaan tutkimukseen, eikä historiallisten kronologioiden tuottamiseen tai muuhun äärimmäisen empiristiseen työhön. Tosin näidenkään arvoa (osana laajemman yhteisön ponnistuksia) ei haluta ennakoon kiistää. Puhtaasti tietystä metodista lähtevää tutkimustyyliä ei kukaan tässä joukossa puolustanut ponnekkaisesti, mutta sillekin löytynee omat kannattajansa.

3. Suomalaiset tutkijat näyttävät keskimäärin omaavan sangen hyvän kokemuksen empiirisen työn tekemisestä, jos vertailukohtaksi otetaan empiiristä tutkimusta arvostavasta englantilaisesta yliopistomaailmasta kutsutut vieraat. Meillä on Suomessa tuntunutta tiettyihin substantiaalisiiin tutkimuskohteisiin. Vieraat olivat myös josain määrin yllättyneitä siitä, kuinka hyvin suomalaiset tutkijat pystyvät seuraamaan ajankohtaisia keskusteluja eri maissa. Itse he toki tuntevat erinomaisen hyvin tietyn rajatun kirjallisuusalueen debaattit ja kehitysaskeleet joko yhteiskuntateoreettisesti orientoituneissa liikkeenjohtotutkimuksessa tai tieteenfilosofiassa. Näiden keskustelujen puitteissa heidän argumentaationsa on pitkälle jäsentynyt ja selkeää. Täytyi myös ihaila heidän kykyään ymmärtää meneillään olevan sosiaalisen ta-

pahtuman luonne: he osasivat sovitaa oman esityksensä ja retoriikkansa tilanteeseen sopiviksi. Toisaalta he kokivat vapauttavaksi keskustella alan peruskysymyksistä ilman Englannin yliopistojen sisäisiä ja välisiä tiedepelejä. Tähän Mustion kartanomaiset ja suomalaisten ei-aggressiivinen keskustelutyyli tarjosivat hyvät puitteet.

4. Tutkijat kokivat keskustelun tutkimustyön peruskysymyksistä mielenkiintoiseksi ja tarpeelliseksi, mutta toisaalta laajalti myös yhdyttiin siihen *Raimo Lovion* esittämään henkilökohtaiseen näkemykseen, että »minulle riittää yleensä se metodologisen ymmärryksen taso, että tiedän, mitä aion seuraavaksi omassa tutkimuksessa tehdä». C. W. Millin toteamus, että jokainen tutkija olkoon oma metodologinsa, edustaa samankaltaista näkemystä, jossa korostuu yksittäisen tutkijan vastuu omista valinnoistaan. Näiden valintojen tueksi ja pohjaksi lienee kuitenkin hyvä välillä kuunnella, miten toiset tutkijat työtään suorittavat ja valintojaan perustelevat.

Tutkimusseminaarin alustukset perustuivat seuraaviin työpapereihin:

Cooper D., T. Lowe, T. Puxty, and H. Willmott, 'Organizing Professional Labour'. Unpublished working paper.

Mäki, U. (1989) 'On the Problem of Realism in Economics'. *Ricerca Economica*, XLIII, 1—2, 176—198.

Tainio R. and P. Shrivastava, 'On the Dynamics of Research Practice'. Paper prepared for the workshop »History and Theory of Management».

Tsoukas H. (1989) 'The Validity of Idiographic Research Explanations'. *Academy of Management Review*, Vol. 14, No. 4, 551—561.

Tsoukas H. (1990) 'Explaining Work Organization at the Firm Level: A Cross-National Case Study'. Unpublished working paper.

Willmott H. 'Theorizing Agency: Power and Subjectivity in Organization Studies'. Unpublished working paper.

Keijo Räsänen